

LUDOPAMTEIS´18

O programa **LudopamTeis´18**, comezou a súa actividade, no mes de outubro de 2017. O programa cotinuou cunha estruturación que permitira seguir as liñas definitorias das súas actuacións. Polo que, no presente ano escolar 2017-18, seguíronse as decisións organizativas abordadas con anterioridade. Entre elas:

- ❖ As derivacións producíronse a través das traballadoras/es sociais de atención primaria do concello de Vigo.
- ❖ Preferencia, para participares no programa, dos/as nenos/as que participaron no programa en edicións anteriores, buscando unha evolución a medio prazo cun seguimento continuado dos casos.
- ❖ Os/as rapaces/as podían asistir ao programa preferentemente todos os días de luns a venres, ou como mínimo dous días por semana, respetando as posibles actividades lúdico-educativas-deportivas complementarias. Os días de asistencia consensuáronse coas familias e quedaron estipulados no momento da inscrición.
- ❖ A formación de dous subgrupos específicos de traballo (Vacalouras, Píntegas-ESO) que se corresponderon coas dúas educadoras de referencia.
- ❖ Tamén, seguindo a mesma liña que anos anteriores, a actividade dividiuse nunha primeira parte, destinada ao traballo en pequeno grupo onde se realizaron as tarefas escolares e o apoio educativo individualizado; e nunha segunda parte, adicada a realización de dinámicas e actividades de ocio reforzadas pola disposición en gran grupo.

Unha edición máis, despois do traballo realizado, é tempo para a análise, e as presentes aproximacións son un necesario exercicio de reflexión conxunta, que permite recoller as diversas accións realizadas ata o momento.

DESTINATARIOS/AS

Perfil dos/as destinatarios/as

O programa contempla múltiples participantes segundo a súa natureza e o grao de implicación no proxecto. Deste xeito, podemos delimitar dúas tipoloxías:

Destinatarios/as Indirectos/as:

Os/as destinatarios/as foron potencialmente todos os/as rapaces e rapazas do barrio de 6 a 12 anos, e máis concretamente todos/as aqueles/as fan uso dos servizos sociais presentes en Teis e acuden aos centros educativos públicos do barrio ou, e por extensión as súas familias e a comunidade en xeral.

Isto é posible grazas á estreita colaboración das traballadoras/es sociais e educadoras/es familiares da zona e cos colexios, e á implicación dos/as orientadores/as e da comunidade educativa en xeral.

Destinatarios/as Directos/as:

Os/as destinatarios/as directos/as foron 22 rapaces e rapazas (das 27 derivacións consensuadas), que foron seleccionados/as nun proceso de derivación e priorización conxunto entre atención primaria e as responsables do programa, contando coa inestimable colaboración dos centros educativos que aportaron información sobre os casos, así coma no caso de intervención familiar coas educadoras familiares de referencia.

A calidade acadada, durante estes anos, nas priorizacións das prazas dispoñibles implicou que as derivacións, tanto ao inicio como ao longo do programa fora previamente traballada por cada unha

das profesionais que derivaban.

O bo traballo de derivacións e posterior priorización de prazas, favoreceu que as incorporacións déranse por pechadas case con totalidade no inicio do programa (salvo no caso de dúas das novas incorporacións, que se incorporaron xa comezado), sen extenderse no tempo e facilitando os ritmos de traballo e adquisición de rutinas e hábitos en grupo sen as alteracións que provocan as incorporacións tardías.

O número total das prazas ofertadas completáronse coas derivacións de atención primaria e do equipo de infancia e familia do concello de Vigo. Algúns dos casos derivados desde os centros educativos non poideron ser atendidos, aínda que en moitas das prazas priorizadas coincidían na demanda das mesmas familias cós servizos sociais.

O grupo conformouse con 15 participantes inscritos/as desde a pasada edición e 7 novas incorporacións.

A continuación, inclúense os datos referentes ás características dos/das asistentes para facilitar a súa análise posterior.

En relación a cuestións específicas, como a idade, a distribución por sexo e o país de procedencia, o grupo presentou a seguinte distribución:

IDADE	Nº DE PARTICIPANTES		
	Nenas	Nenos	Total
6 anos	1	1	2
7 anos	1	0	1
8 anos	1	3	4
9 anos	0	4	4
10 anos	2	1	3
11 anos	0	1	1
12 anos	1	1	2
+12 anos	1	4	5
TOTAL	7	15	22

Táboa 1: Idade dos/as participantes desagregada por sexos. Elaboración propia 2018.

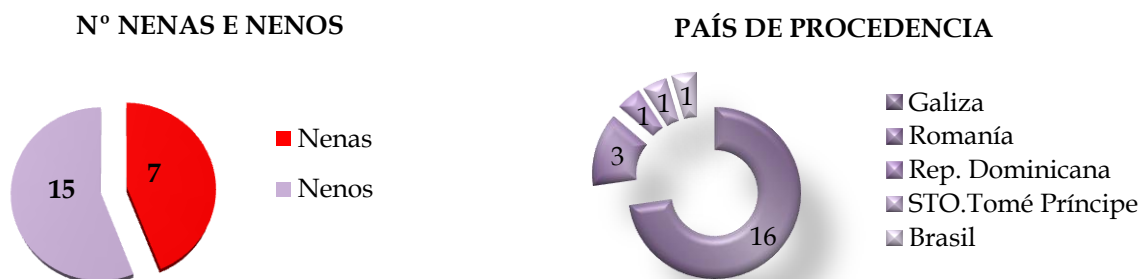

Gráfico 2 - 3: Desagregación por sexo e por país de procedencia. Elaboración propia 2018.

O proceso de derivación seguido, foi común para todos os servizos de referencia. Os servizos sociais de atención primaria do concello de Vigo, consensuaron o 100% das derivacións, foran iniciativa das súas traballadoras sociais ou do Programa de Intervención Familiar (en adiante,

PIF), coincidindo ambos os recursos plenamente na priorización das prazas.

Seguidamente, achéganse os datos relativos á procedencia de ditas derivacións:

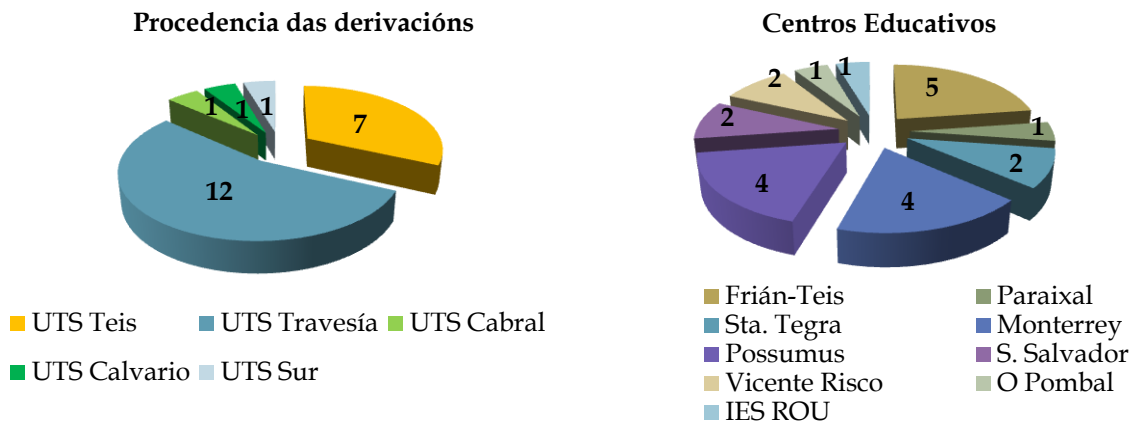
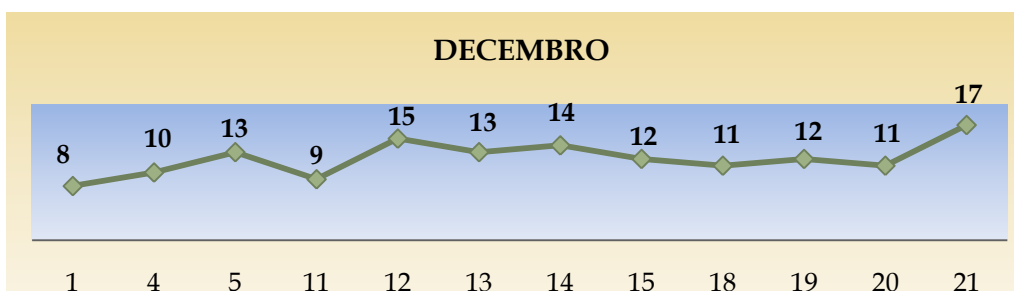
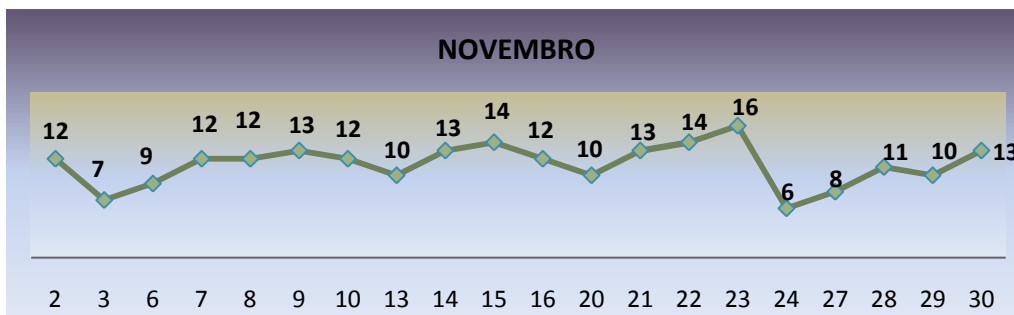
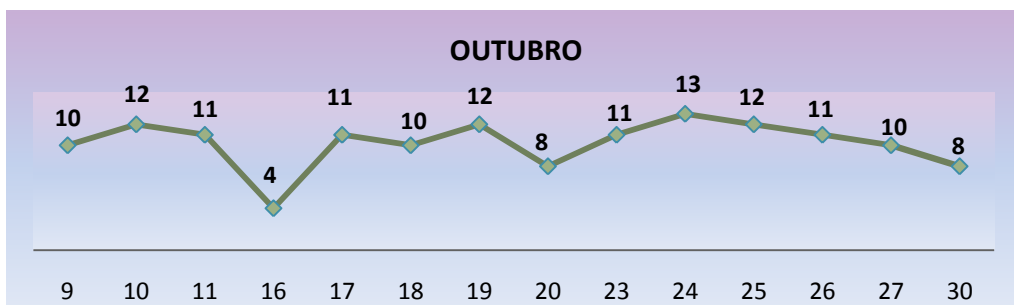
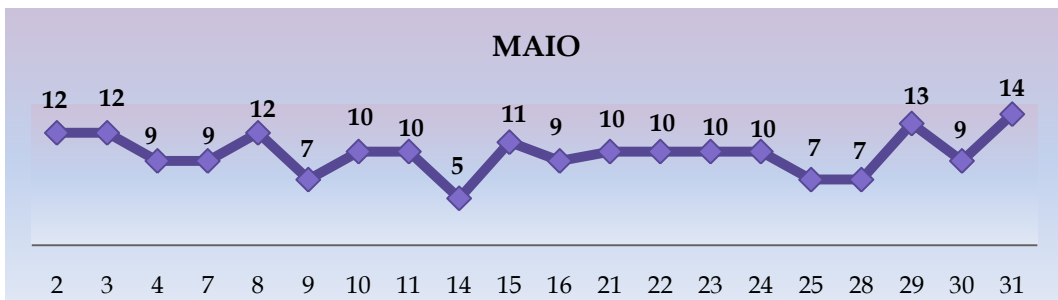
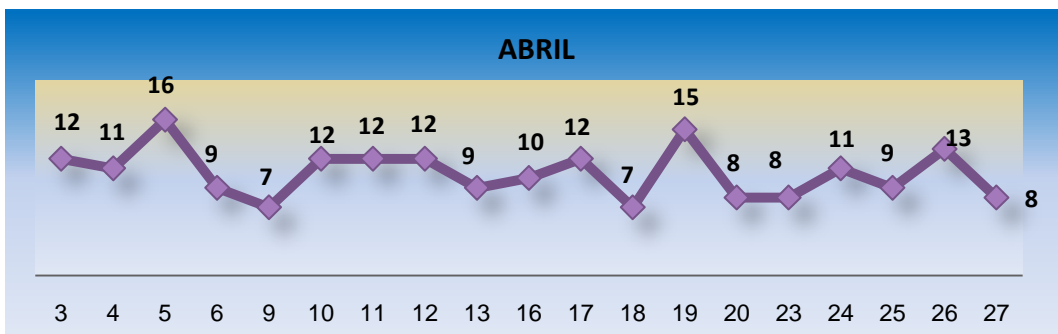
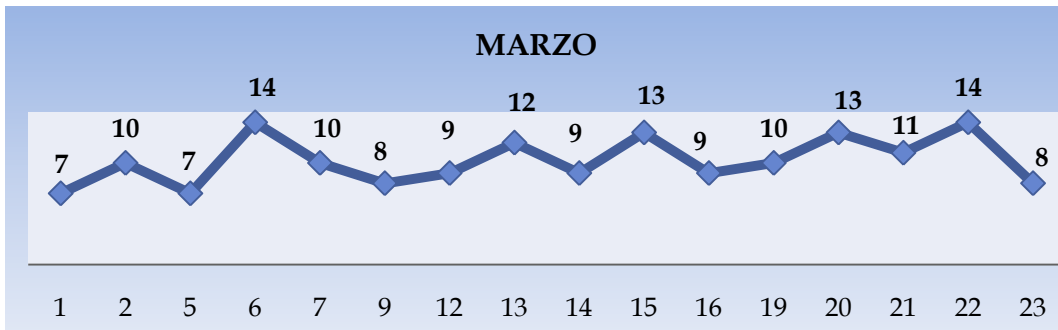
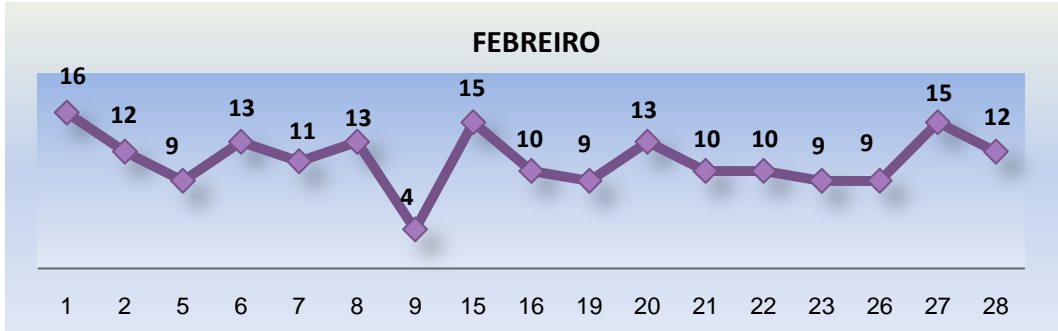
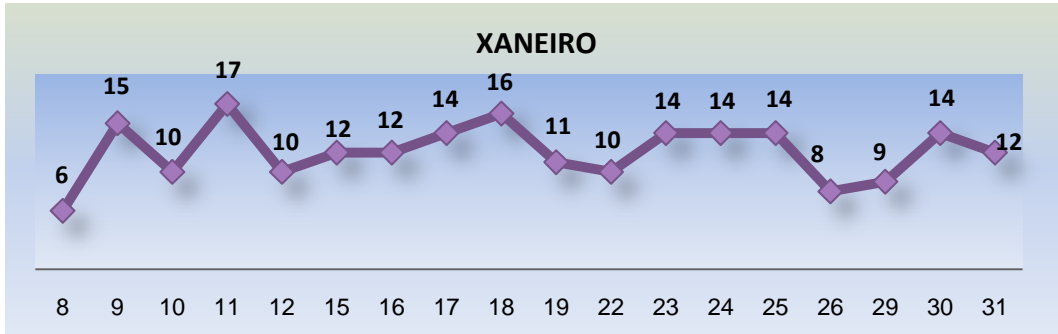

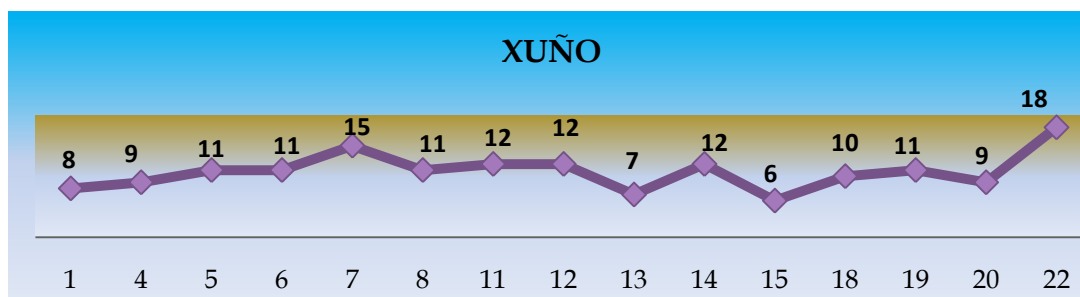
Gráfico4-5: Desagregación por procedencia das derivacións e Centros educativos. Elaboración propia 2018.

Asistencia

Desde o principio do programa outórgaselle unha gran importancia á participación continuada como ferramenta fundamental para o traballo interdisciplinar. Isto reflíctese nos datos de control de asistencia mensual:

Gráficos 6 a 15: Asistencias mensuais. Elaboración propia 2018.

Houbo dous grupos moi diferenciados en canto á asistencia; como en anteriores edicións cabería discernir entre aqueles/as nenos/as que asisten de luns a venres e aqueles/as que asisten días puntuais porque compaxinan outras actividades (becas de necesidades educativas especiais con asistencia a gabinetes psicopedagóxicos, actividades extraescolares, deportes,...). O grupo de rapaces/as que acuden todos os días de luns a venres, manteñen unha asistencia sólida e estable. Mentras os/as participantes con horarios e días de asistencia inestables, acusan esa inestabilidade con faltas de asistencia e/ou puntualidade.

Coma ven sendo habitual os aspectos sociofamiliares foron outro motivo, que incidiu negativamente na asistencia; inestabilidade de rutinas e horarios, cambios de vivenda e de persoas de referencia provocados por problemas familiares e/ou laborais...

Na distribución da asistencia por días, os martes e xoves mantéñense coma os de maior asistencia incluso por riba do número que se asumía na organización inicial. Coinciden cos días que nais dalgúns dos nenos acuden con horario complementario ao Ludopam, ao grupo de alfabetización para mulleres de orixe estranxeira promovido desde o propio PCT. Estruturouse deste xeito para favorecer a asistencia e acompañamento aos seus/súas fillos/as, así como a promoción da asunción de responsabilidades relativas ao coidado e atención aos/ás menores.

ALTAS E BAIXAS:

- Nesta edición incorporáronse 7 nov@s participantes:
 - 3 das nenas novas, que estaban en lista de espera, derivadas desde o centros educativos de referencia, desde a anterior edición e unha delas en estudo de priorización de praza desde 3 edicións atrás.
 - 2 nenos tamén derivados nos últimos 3 cursos escolares que ao fin este ano, cadraron coa priorización das prazas desde os servizos sociais comunitarios.
 - 2 nenos priorizados na xuntanza coa UTS de referencia ao inicio desta edición.
- Un neno incorporado coma caso de atención urxente a finais da edición anterior, finalmente causou baixa no mes de xaneiro e outro menor no mes de abril; por incorporarse ambos, a centros de día asignados como consecuencia do estudo dos casos por parte de Menores.
- Debido ás medidas esperadas de 4 casos en estudo por parte do servizo de Menores, 2 nenos xa priorizados con anterioridade, incorporáronse no mes de novembro.
- Un neno causou baixa en Maio por traslado de domicilio a outra comunidade autónoma, depois de 3 meses de múltiples intentos da súa traballadora social de referencia de retomar asistencia ao LudoPAMTeis.

METODOLOXÍA

Con respecto á metodoloxía empregada para o desenvolvemento do programa, subliñar principalmente o seu carácter participativo e grupal. Na práctica, isto foise acadando fundamentalmente mediante o establecemento dunha relación de confianza cos nenos e nenas, só posible grazas ao traballo en equipa do día a día. Este feito propicia a atención personalizada e individualizada necesaria para unha intervención pedagóxica integral, que se adecúa ás características persoais e familiares dos/as participantes.

Desde a experiencia das pasadas edicións, para a posta en marcha do programa, enténdese que é preciso estruturar dous momentos diferenciados. Por unha banda, un tempo adicado a realización de tarefas de índole educativo-curricular e, por outra banda, o desenvolvemento de dinámicas e actividades lúdico-sociais.

Ademáis, para a realización das tarefas de apoio educativo precisase dunha distribución en pequenos grupos e en espazos diferenciados conforme ás idades, necesidades e peculiaridades de cada un dos e das participantes. Así estruturados, a cada un destes grupos correspóndelle unha educadora de referencia, responsable directa do seu grupo e da realización das accións establecidas cós nenos e nenas cara a consecución dos obxectivos específicos do programa. No tempo do cambio de actividade, compártese en gran grupo un único espazo, no que se merenda, se valora o comportamento e o traballo e se realizan as tarefas que aquelas e aqueles nenos teñan asignadas nesa semana.

En canto ás valoracións individuais e grupais, consideróuse convinte continuar empregando unha economía de fichas como instrumento de valoración conxunta dos e das participantes, favorecendo dun xeito visual certa estabilidade nas condutas grupais. Mantívose a estrutura e rutina das valoracións individuais e o semáforo avaliativo semanal.

Os contidos transversais a traballar están presentes na propia metodoloxía do proxecto que se corresponden na práctica con momentos específicos e diferenciados proxectados con anterioridade.

Con respecto ao proceso de avaliación sinalar que metodoloxicamente estase a desenvolver unha avaliación educativa sistemática, continua e procesual.

ACTIVIDADES

As actividades desenvolvidas xiraron entorno a dúas áreas de actuación, empregando en todos os casos a lingua galega como lingua vehicular.

Na área de apoio escolar

- ❖ Tarefas escolares.
- ❖ Reforzo Adaptado.

Na área lúdico-educativo

- ✚ Estratexias e xogos que fomenten a educación en valores.
- ✚ Obradoiros de Habilidades Sociais.
- ✚ Dinámicas e xogos cooperativos.
- ✚ Xogos de promoción da igualdade.
- ✚ Estratexias e obradoiros que fomenten o uso do galego.

- ✚ Obradoiros Medioambientais: Coidado das prantas, control do uso da auga...
- ✚ Obradoiros de xogos populares.
- ✚ Obradoiros: Cartel na elaboración das normas, disfraces de entroido, Día das Letras Galegas,...
- ✚ Festas en datas sinaladas: chocolatada antes das vacacións nadal, Entroido con merendola, cumpreanos felices, fin de programa con merendola,...
- ✚ Saídas: ao entorno próximo; parque do barrio das Flores, instalacións deportivas do IES ROU, parque de agrupación San Pablo, pozo comunal de Gondesende, CEIP Paraixal,... Fóra do barrio; Balaídos e Aldán.

O desenvolvemento do programa, propicia a realización de dinámicas de diversa índole que pretenden acadar os seguintes obxectivos:

- Implementar valores transversais na socialización dos e das participantes.
- Interactuar co grupo de iguais evitando situacións conflitivas.
- Promocionar a igualdade entre nenos e nenas.
- Interiorizar a lingua galega dun xeito natural mediante unha actividade lúdica.

Unha vez acadado o ritmo necesario, o tempo adicado a parte lúdico-educativa, foi o contexto no que se puxeron en marcha as diferentes propostas de xogos en gran grupo, dinámicas, obradoiros, saídas...

Máis polo miúdo, os xogos en gran grupo estiveron condicionados, por unha banda polo tempo empregado cara a consecución dun progresivo crecemento e fortalecemento como grupo; por outra banda, polo tempo finalmente adicado a estas actividades.

En canto as dinámicas realizadas, mencionar que aínda que foi posible executar menos das previstas, as que si se lograron desenvolver encamiñáronse ao traballo dos contidos transversais do propio programa. As dinámicas clave nos primeiros meses foron aquelas relacionadas co establecemento de normas e límites, adquisición de hábitos, fomento do traballo en grupo.

Na planificación das saídas, requírese un maior coñecemento do grupo e de como interactúa fóra do seu espazo habitual, polo que as saídas que se realizaron ao principio do programa, reducíronse ao contorno máis próximo (visitas ao parque do barrio das Flores e o IES ROU), o que facilitou a aprendizaxe xeral de normas básicas de convivencia, seguridade, e comportamento nun medio aberto. Estas accións tiñan coma finalidade facilitar futuras propostas e así trasladar os hábitos adquiridos á súa realidade diaria máis próxima.

Ao longo de toda a edición, producíronse saídas á contorna máis próxima dentro do barrio; como premio semanal moitos venres, cando o tempo o permitiu, saliuse no tempo de merenda e de lecer ás instalacións deportivas do IES ROU, e aos parques infantís máis próximos ao Plan Comunitario de Teis.

Para finalizar o Ludopam 2017-18, o venres 22 de xuño realizouse unha saída con pernocta ata o día sábado 23 de xuño á localidade de Aldán.

DESENVOLVEMENTO DO PROGRAMA

Dado que o noso programa, é un programa de índole, socioeducativa, móvese continuamente no ámbito da coeducación, entendida como proceso intencionado de intervención a través do que se potencia o desenvolvemento de nenos e nenas, cara a un desenvolvemento persoal e unha construción social comúns.

Foi determinante, o feito de explicarlles, desde o principio mesmo, a importancia que teñen as normas de convivencia e das consecuencias negativas cando non se respectan. Para isto, como a cada inicio de edición, as normas foron consesuadas por todos e todas en grupo, e logo redactadas e escritas polos/as nenos/as, para selalas cunha pegada de mans, estando expostas no local durante todo o ano escolar. Deste xeito asumiron as normas como propias, facilitando a súa interiorización.

Os primeiros momentos do programa adicáronse, a establecer grupos de referencia compensados e adaptados a todas as súas particularidades tendo en conta todas as novas derivacións e incorporacións.

O proceso axilizouse grazas á rede creada entorno aos diferentes servizos e profesionais e á xuntanza previa coas familias, na que toman conciencia do compromiso que adquiren coa participación dos seus fillos e fillas no programa e formalizan a inscrición acordando os días de asistencia ao programa.

Os/as diversos/as profesionais facilitaron, na medida do que foi posible, o proceso de derivación cara a priorización das prazas dispoñibles, proporcionando tamén un intercambio e actualización de información sobre os diferentes casos.

O 9 de outubro, formalizouse o comezo da actividade coa presentación dos nenos e nenas participantes. Previamente, unha vez cubertas as prazas, distribuíranse os e as participantes nos dous grupos e espazos diferenciados, para o traballo de reforzo escolar.

Cara a intervir individualmente e conseguir cambios nas dinámicas condutais dos e das máis pequenas e das súas familias, desenvolvéronse contidos transversais específicos, tales como:

- ✚ **Tarefas e normas:** Tal e como se expresou anteriormente, nos inicios de cada edición, foi fundamental consensuar normas de convivencia (respectar aos/ás compañeiros/as e educadoras, non insultar, non pegar,...), creando un adecuado ambiente de traballo cooperativo no que se propicia que todos e todas se sintan libres de participar, e intervir de forma activa con voz e voto.

Non foi menos importante a asignación de tarefas igualitarias que realizaron todos e todas de maneira rotativa. Ao comezo de cada semana asignábase a cada rapaz e/ou rapaza as tarefas a desenvolver: recollida de material e xogos, limpeza de mesas e encerado, regado e coidado das plantas, encargado/a de recoller as valoracións diarias dos/as compañeiros/as e escrita de data no encerado. O sistema de fichas, foinos moi útil xa que unha ficha con debuxos simbólicos de cada tarefa, colocado ao lado do nome da persoa ao que lle fora asignada unha determinada tarefa, lembraba que durante esa semanatiña que cumprir co seu cometido e facilitaba a rotación igualitaria sen que se produciran repeticións por despiste.

Nas primeiras semanas do programa os/as encargados/as de realizar as tarefas por lista elaborada, foron os/as nenos/as de continuidade o que propiciou que as novas incorporacións empurrados/as e reforzados polos/as seus/súas iguais, se amoldaran sen dudar á estrutura do programa, ao tempo que o grupo comprendía que colaborando todos/as sen distinción, nas tarefas encomendadas, quedaba máis tempo para gozar dos xogos e do tempo de lecer.

- ✚ **Apoio e educación socio-emocional:** No tanto que as necesidades socio emocionais determinan o desenvolvemento persoal e social das persoas en xeral e dos/as nenos/as en particular, fíxose necesario un apoio e reforzo socio emocional continuado cara a contrarestar e/ou minimizar as súas carencias. Como xa se nomeou, dadas as especiais características dos rapaces e rapazas participantes neste programa, houbo de traballar dacote no fomento da autoestima e o autoconcepto, como base do desenvolvemento persoal saudable, propiciando a confianza en si mesmos/as, e educandoos en comportamentos e actitudes solidarias nas relacións interpersonais. Para ofrecer este apoio

foi imprescindible crear un clima de confianza que lles permitira expresarse con liberdade, aproveitando os escasos momentos nos que os/as nenos/as demandaban ser ouvidos nas súas vivencias persoais e/ou familiares, e amosar, as súas emocións e sentimentos. É esta confianza a que lles permitiu poder reconducir aquelas emocións pouco saudables (ira, rabia, frustración, tristura...) ao tempo que facilitou que as súas relacións cos iguais se mantiveran ao marxe destas emocións contidas, animándoos a resolver os conflitos de maneira construtiva e non violenta.

- ✚ **Xogos e dinámicas de habilidades sociais:** Foron primordiais para a adquisición de valores propios do compañeirismo, e de pertenza a un grupo de iguais que se basea na amizade e na convivencia diaria das e dos compañeiros/as. Os xogos grupais axudaron, a evitar a competitividade e favorecer a solidariedade e cooperación.
- ✚ **Xuntanza coas nais e pais:** Nas xuntanzas saen a cotío, cuestións de dinámicas familiares. As conversas abertas en grupo, xeran unha serie de interaccións (ás veces positivas, ás veces negativas), moi enriquecedoras para aquelas familias que asemellan ter moi claras as súas posturas, pero que, satisfactoriamente para nós, son contrastadas e resoltas favorablemente en moitos casos pola propia evolución e influencia dos e das súas fillas, acostumados a comentar e valorar as condutas (familiares e escolares). O traballo coas familias deuse dunha maneira mais individualizada con múltiples titorias individuais, atendendo tanto a incidentes puntuais como a evolución de cada neno/a.

Queda demostrado que a través de xogos, dinámicas e do comportamento do grupo en xeral, xunto coa introdución dalgunhas pautas de conduta, é máis doado para eles/elas interiorizar e integrar normas e límites nos hábitos acotío e mantelas no tempo, de tal xeito que, ao final desta edición, aqueles rapaces e rapazas que asistiron con regularidade, comportábanse de maneira máis solidaria, non só no tempo de lecer e nas tarefas asignadas, senón tamén nas tarefas escolares.

O programa continuouse ata o sábado 23 de xuño, para acompañar nos exames finais e para asentir os avances conseguidos na adquisición de normas e límites. Unha vez rematado o curso escolar o día 21, realizouse unha saída con pernocta de venres 22 a sábado 23 a Aldán.

Unha vez rematado o programa nos casos que foi preciso, buscáronse alternativas de actividades de ocio e tempo libre para o extenso período vacacional do verán. Consensuáronse ditas actividades coas educadoras familiares e traballadoras sociais de referencia. Finalmente nesta edición, inscribimos a 4 nen@s (nun caso para cubrirille as súas necesidades socioafectivas inscribiúselles nas 3 actividades enlazando unha con outra): a un neno no campamento Depoaventura na Lanzada, 3 no de Verán náutico na ETEA, e 2 nas actividades no centro cívico de Teis para os meses de xullo e agosto. Na data de realización desta memoria podemos contar coma un éxito a asistencia do neno a Depoaventura e a asistencia doutr@s 2 a Verán náutico na ETEA.

Atendendo á diversidade nunha valoración inicial de necesidades, o grupo dividiuse en dous subgrupos en espazos diferenciados, no tempo adicado a tarefas escolares, e traballo en pequeno grupo.

Subgrupo1 (VACALOURAS):

No grupo das vacalouras participaron 6 nenas e 6 nenos, de idades comprendidas entre os 6 e os 14 anos. As prazas foron ocupadas por 8 nenos e nenas de continuidade de edicións anteriores, mentras que 4 foron de nova incorporación ao programa.

A incorporación de 4 nov@s participantes, xunto cos problemas condutuais de 2 del@s e as dificultades de relación d@s outr@s 2, puxo a proba a estabilidade grupal. Houbo moitos conflitos

nos primeiros meses, xa que @s participantes máis antig@s trataban de obrigar a aceptar @s nov@s na súa propia dinámica grupal. A educadora tivo que interferir en moitos deses conflitos, xa que o grupo non era quen de resolver positivamente ditos encontronazos. A medida que ía baixando a intensidade da rabia e ira contida, foise traballando moi intensamente a cohesión grupal e por tanto o sentido de pertenza ao grupo. A vinculación afectiva-emocional foi en aumento e inversamente proporcional tanto ao número de conflitos coma á súa intensidade.

O traballo psicopedagóxico según o caso desde Menores e gabinetes psicopedagóxicos, axudou a consolidar os avances; neste senso o traballo coordinado foi facilitando a consecución dos obxectivos socioeducativos. Coa estreita colaboración dos centros de ensino, acadouse unha moi positiva evolución dentro das aulas e en momentos de menor control coma son os recreos e sobre todo o comedor escolar.

Nesta edición houbo casos que atravesaron momentos vitais moi delicados con resolucións moi diferenciadas:

- A 6 d@s nen@s houbo que derival@s e/ou continuar acompañando o proceso iniciado en edicións anteriores, de búsqueda de diagnósticos médicos a través de psiquiatría infanto-xuvenil.
- En 3 dos casos abriuse ou contouse con seguemento desde Menores.
- Un dos casos, despois dunha intensa búsqueda de solucións ás necesidades de acompañamento, causou baixa por cambio de residencia.

Na avaliación final desta edición haería que incidir en dous subgrupos diferenciados: o de continuidade e o de novas incorporacións. N@s nen@s de continuidade valorar moi positivamente a súa evolución, tanto no plano afectivo-emocional coma nos aspectos socioeducativos. No caso de 2 pequen@s, sinalar un estancamento na súa evolución mediatizada pola incorporación de medicacións coas que leva tempo afacerse, con reaxustes que inciden directamente en picos de mellorías e empeoramentos.

No caso das novas incorporacións aínda que é notable a súa positiva evolución, o curso quedou escaso, sendo preciso continuar n aliña de traballo iniciada sobre todo na referida a integración socioeducativa.

A confianza acadada coas familias e profesionais de referencia e a súa implicación, permitiu acompañar e realizar un seguimento máis preciso e exhaustivo en diversos ámbitos como no da saúde.

Á demanda das propias familias e profesionas do eido social así como do educativo, elaboráronse informes para especialistas de saúde buscando un diagnóstico completo que afonde nas dificultades socioeducativas. Neste sentido os acompañamentos da educadora de referencia, posibilitaron e favoreceron avances nos procesos de diagnose iniciados por outros profesionais, pero abandonados ou deixados de lado por ditos profesionais e/ou a propia familia. Sempre que se levaron a cabo, foron pola ausencia doutros/as profesionais xa que de existir, formarían parte das súas tarefas.

O traballo en pequeno grupo funcionou moi ben respecto a adquirir e manter canles de comunicación, reforzo positivo, compañeirismo e solidariedade. Nos primeiros 2 trimestres, se nos roces ou conflitos participaban nen@s nov@s, foi imprescindible a mediación da educadora, sendo ésta menos necesaria a medida que se coexionou o grupo. Aínda con pequenos conflitos, o grupo mantívose cohesionado, con sentido de pretenza e respostou éxistosamente a cada conflito, resolvéndose cada incidente rápida e eficazmente. As pautas educativas interiorizadas pol@s de continuidade, os hábitos e rutinas adquiridas e asentadas, permitiron amosar un grupo maduro que responde en conxunto moi por enriba das expectativas e moi por enriba das capacidades de resposta individuais.

No tempo de realización das tarefas escolares, mantense (sobre todo no inicio do programa) a escasa ou nula valorización que lle dan os/as menores, problemática que ten o seu orixe no ámbito sociofamiliar. As dificultades de aprendizaxe, xunto coa falta de motivación do propio

sistema educativo no que prevalece a necesidade de acompañar ao alumnado exitoso, deixa moi pouco marxe a perfís propios do programa. Levantar a losa que todo eso supón, dificulta enormemente os avances no plano curricular. Pero tamén é certo que a medida que se lles vai subindo o nivel de existencia, son eles/elas mesmos/as quen se autoevalúan e dan conta do que van conseguindo acadar e, moito máis, cando son reforzad@s pola mellora das calificacións académicas.

O traballo en gran grupo supón un esforzo extra, no manexo de habilidades sociais. Nos inicios do programa, os momentos compartidos en gran grupo supoñen unha fonte de problemas engadidos derivados de instantes de descontrol (cun grupo desequilibrado nas inquietudes e necesidades individuais e inicialmente con escaseza de habilidades de relación e comunicación grupais). Ao feito de estar coñecéndose e interrelacionándose en xogos ou dinámicas grupais, súmanse as dificultades propias de cada neno e nena. A variedade de idades e as problemáticas individuais, xunto coa falta de habilidades sociais dificultan enormemente o traballo en gran grupo.

Co avance dos meses, reconducíronse moitos dos comportamentos disruptivos acadándose un mellor clima grupal, que posibilitou as saídas e reforzou os éxitos individuais.

Subgrupo2 (PÍNTEGAS):

O grupo estivo configurado por 10 nenos/as (1 nena e 9 nenos) de idades comprendidas entre os 7 e os 13 anos. A gran parte do grupo eran rapaces/as de continuidade, agás 2 novas incorporacións. Ao tratarse dun grupo mais ou menos consolidado facilitou os comezos aínda que posteriormente dificultou a asunción dos cambios organizativos necesarios.

Durante os primeiros meses do programa, o pequeno grupo foise configurando e reorganizando por idades, de tal xeito que os mais maiores (e tamén os máis veteranos no Ludopam) reforzaron o traballo na asunción de normas e límites, o compañeirismo e a axuda mútua; axudando a reconducir as situacións onde se manifestaban condutas disruptivas e/ou acatamento de normas, e propiciando a corresponsabilidade dos/as maiores para cos máis cativos/as.

Esta dinámica mantívose durante todo o programa aunque con altibaixos, xa que se foron creando alianzas que non sempre repercutían de maneira positiva no desenvolvemento axeitado do traballo en pequeno grupo. Malia todo, os atrancos nas interrelacións entre nenos e nenas de tan diferentes características e idades fóronse solventando, aunque non sen dificultades.

Un dos nenos incorporado coma caso de atención urxente a finais da edición anterior, finalmente causou baixa no mes de xaneiro, logo de constantes chamadas de atención. Outro menor causou baixa no mes de abril. Ambos os dous foron derivados a centro de día de menores.

A partires do mes de abril, polo tanto o grupo quedou conformado por 8 nen@ pudendose traballar de maneira máis personalizada e adicar o tempo requerido para reforzos positivos, cohesión grupal e resolución positiva de conflitos. O que se evidenciou nos avances significativos cara aos últimos meses de programa tanto a nivel comportamental no pequeno grupo, coma no curricular.

O GRAN GRUPO

Os tempos compartidos en gran grupo (entrada, merenda e xogos/dinámicas/obradoiros), serven como mostra inequívoca dos avances individuais a nivel condutual.

Nos primeiros meses os/as nenos/as mais conflictivos, aproveitan os momentos de barullo grupais para gañar aliados/as, botando un pulso ás educadoras. Por iso, o traballo inicial en pequeno grupo é o que fundamenta e basea a traxectoria en gran grupo. Cando o pequeno grupo está

traballado do individual ao colectivo, cohexionado e forte, é o propio grupo o que lle da soporte e canaliza os posibles éxitos e/ou conflitos. Nesta edición, a marcha de moit@s d@s rapaces e rapazas que cursaban a ESO, acotou e acercou moito as idades dos participantes do groso do grupo, o que facilitou o traballo grupal. As incidencias traballáronse grupalmente sempre facendo partícipes a todos/as, fortalecendo o vínculo común e a toma de decisións grupais. Nalgúns casos, houbo que levar a cabo un reforzo individual, pero sempre foi finalmente o grupo, quen de sentirse protagonista.

Moitas das actitudes amosadas polos nenos e nenas no gran grupo denotaron unha baixa identidade persoal e as súas dificultades de relación e comunicación, que se traduciron en condutas disruptivas como escudo protector, enmascarando a ira e rabia contida, a baixa autoestima,... As dificultades a hora de resolver con inmediatez os desaxustes comportamentais do grupo, alteraron nalgúns momentos o funcionamento xeral do programa.

As valoracións grupais (a través da economía de fichas no tempo de merenda) dos/as nenos/as serviron para reflexionar, tanto individual como colectivamente, sobre as súas propias condutas e as dos/as compañeiros/as; de tal xeito que os incidentes diarios e as diferentes circunstancias que contribuían a manter os conflitos latentes no pequeno grupo, tentábanse reconducir de maneira grupal. Así, estes momentos podían actuar como reforzo positivo das condutas desexadas e/ou minorizar as condutas disruptivas individuais.

A evolución do gran grupo sigue un proceso de crecemento no que se pasa dos atrancos pola falta inicial de hábitos e rutinas á hora realizar tarefas conxuntas, á paulatina realización das actividades grupais. Nos primeiros meses foi preciso traballar entre todos/as as condutas individuais e colectivas, fortalecer as grupais e asentar un cambio de dinámica que favorecera poder levar a cabo novas actividades, saídas,...

COORDINACIÓN

COORDINACION INTERNA

O programa coordínouse desde o propio deseño, asignando á equipa de profesionais as funcións a desempeñar segundo competencias dentro do programa e establecendo canles de comunicación continua entre elas/es: Diálogo diario e constante sobre incidencias e/ou toma de decisións (entre os/as educadoras); reunións semanais de intercambio de información e reformulación (cando foi o caso) de actividades ou tarefas para resolver obstáculos o reconducir situacións que pudesen ser problemáticas; Reunións regulares co pedagogo terapeuta (na súa función de asesor) para valorar actuacións e/ou decisións a tomar en situacións complexas.

COORDINACIÓN EXTERNA

Este programa ten diversas liñas de **coordinación** que son función da Coordinadora técnica, a excepción de departamentos de orientación (pola propia dinámica do programa) que se resolve directamente entre educadoras e orientadores/as dos centros escolares. Compartiuse información relativa ao transcurso do programa, á evolución dos nenos e nenas e as súas familias, e a todas aquelas circunstancias que podían reverter en beneficio para os e as menores correlativamente cos servizos e axentes sociais do barrio que estiveron implicados dunha ou outra maneira no desenvolvemento persoal, familiar e social dos/as nenos/as.

Destacar:

- ❖ Entre **Técnica da Concellaría de Benestar social** e Técnica do Plan Comunitario de Teis:

Nesta edición a coordinación estableceuse a través da realización de informes trimestrais de seguimento, que foron remitidos á Técnica de Benestar Social para seren distribuídos ás traballadoras sociais e educadoras familiares de referencia.

- ❖ O nivel de coordinación cos **Servizos de Atención Primaria UTS.Teis-Travesía**, nos que se continua a traballar conxuntamente coas familias mediante a actualización da información relevante dos e as destinatarias do programa. A comunicación coas traballadoras sociais das UTS Teis e Travesía, segue a ser máis fluida e intensa que co resto de UTS por cercanía e número de casos en común. A bidireccionalidade na información prodúcese ao longo do curso a través da vía telefónica, correos electrónicos, e xuntanzas de coordinación.
- ❖ No que se refire aos outros axentes implicados a nivel de **Centros Educativos**, o coñecemento e a implicación dos/as orientadores/as dos colexios, posibilitou e axilizou o coñecemento dos casos desde a óptica da comunidade educativa. Son diversos as canles de comunicación establecidas que se manteñen para o funcionamento e a coordinación conxunta, principalmente as múltiples xuntanzas e o contacto telefónico cada vez que é preciso. Na dinámica escolar, hai momentos puntuais nos que os contactos cobran máis intensidade, coincidindo co época de exames, avaliacións, xuntanzas coas familias,... En concreto: no mes de outubro para coñecemento de novos casos, valoración dos de continuidade e calquera outra información que se nos escape aos/as resto de profesionais dos diferentes ámbitos; En xaneiro, unha rolda intermedia de valoración; En maio-xuño, xuntanzas avaliativas e de toma de decisións.
- ❖ Con respecto ao seguimento coordinado a través do **Equipo de Infancia e Familia do Concello de Vigo**, esta edición, houbo 2 derivacións que precisaron maior intensidade na coordinación. Ambos casos recén abertos para intervención familiar, precisaron maior contacto que outros. No caso dun deles desde o proceso de investigación do caso desde o PIF, mantivéronse numerosos contactos telefónicos e presenciais cara a estruturar o traballo conxunto e manexar unha información completa e actualizada da evolución do caso. Esta dinámica foi recollida e continuada pola educadora asignada. É un claro exemplo de cómo iniciar e continuar un proceso aberto, sen deixar cabos soltos en canto a información precisa actualizada, o que favorece a todos os niveis a intervención global.

RECURSOS

Recursos Materiais:

Os recursos empregados foron múltiples entre os que se diferencia principalmente **materiais funxibles** necesarios para a realización da actividade igual que na pasada edición forón:

- ✓ Material escolar (cadernos, lapis, bolígrafos, gomas,...)
- ✓ Material específico (cartolinas, papel continuo, pinturas, pinces...)

Así como, **materiais non funxibles** de uso continuado ao longo de todo o programa como:

- ✓ Material de oficina (P.C, impresora, teléfono, tableta, proxector, ...)

Outros materiais:

- ✓ Medios de transporte: uso do vitrasa, contratación dun microbús.
- ✓ Produtos alimenticios de diversa índole: froita, pan, fiambre, zumes, auga,...

Recursos Humanos:

No que se refire aos recursos humanos empregados para o desenvolvemento do programa, resaltar que desde o inicio da actividade dispuxose dunha equipa de traballo composta por:

- ✓ Unha coordinadora técnica (Diplomada en Traballo Social).
- ✓ Unha educadora (Diplomada en Educación Social).

Ademáis de ter a oportunidade de contar coa incorporación e colaboración puntual ao programa de:

- ✓ Pedagogo terapeuta (asesor educativo parte da equipa do PCT).

Recursos Económicos:

Financiamento contratado coa concellaría de Benestar Social do Concello de Vigo.

AVALIACIÓN

I: Avaliación inicial: comezou xa na terceira semana de setembro cunha rolda de xuntanzas cos/as profesionais de referencia dos servizos para tratar de integrar, ao inicio do programa, todas as achegas e suxestións que se consideraron pertinentes. Logo, as e os profesionais de referencia cubriron unha **ficha de campo**, coas posibles derivacións, foron recollidas e sumadas á observación directa da equipa de educadoras. Contrastáronse os diferentes puntos de vista e conclusións e fóronse identificando as características persoais de cada rapaz e rapaza, as súas necesidades educativas, as súas carencias...

II: Avaliación continua: realizouse diariamente por medio da observación activa e posterior xuntanza da equipa para consensuar actuacións en caso de incidencias. Semanalmente, fixéronse reunións onde se analizou a evolución de cada neno/a, buscando solucións aos problemas que foron xurdindo. Algunhas incidencias e as alternativas de traballo pertinentes foron contrastadas co Pedagogo-Terapeuta que forma parte da Equipa, como asesor educativo. Periódicamente, establecéronse reunións conxuntas coa equipa de profesionais dos servizos de referencia (UTS, orientadores-as/titoras-es/comunidade educativa, educadoras familiares, familias...).

Trimestralmente, realizáronse informes de seguimento das nenas e nenos participantes, cara a trasladar información dos casos as profesionais de referencia.

III: Avaliación final: realizouse ao remate do ano escolar mediante as xuntanzas de valoración xeral da actividade, a elaboración de informes de seguimento finais dos e das nenas participantes e da memoria final do programa.

- **IV: Retroalimentación interna e externa:** que permitiu a reformulación inmediata, naqueles casos nos que foi precisa, conseguindo así unha mellor adaptación do programa ás necesidades reais dos rapaces e rapazas.

AVALIACIÓN DE OBXECTIVOS

Para desenvolver este obxectivos realizáronse **actividades** de: Consenso de normas de convivencia e conduta; Valoración diaria e semanal en grupo (de cada rapaz/a e do grupo): "Economía de fichas"; Dinámicas de autoestima e autoconcepto; Dinámicas grupais e xogos cooperativos e igualitarios; Establecemento de tarefas (rotativo); Hábitos de vida saudable (merenda saudable, exercicio...).

Obxectivos Xerais:

- Evitar na medida do posible a inadaptación e a exclusión social dos e das menores, artellando unha intervención interdisciplinar que favoreza procesos normalizadores para estes/as. **Conseguido de maneira óptima.**
- Abordar as situacións problemáticas e de risco na infancia de forma que se leve a cabo

- unha intervención preventiva en canto o posible agravamento nun futuro das devanditas situacións. **Conseguido de maneira óptima.**
- Ofrecer un recurso adaptado ás novas necesidades das familias traballadoras ou con cargas familiares. **Conseguido de maneira óptima.**
 - Promocionar e fomentar a igualdade social e de xénero. **Conseguido de maneira satisfactoria.**
 - Crear un espazo de lecer alternativo para os nenos/as de Teis. **Conseguido de maneira óptima.**
 - Conseguir unha efectiva integración dos nenos/as en risco de exclusión e/ou vulnerabilidade social. **Conseguido de maneira óptima.**
 - Consolidar un espazo de apoio e derivación de rapaces/as en situacións especiais detectadas por profesionais do barrio, servizos colaboradores...**Conseguido de maneira óptima.**

Obxectivos Específicos:

- Axudar á propia dinámica familiar mediante un servizo/recurso de atención aos/ás menores diario e profesional. **Conseguido de maneira óptima.**
- Diminuír a manifestación de condutas desadaptativas e/ou disruptivas nos e nas menores en risco e/ou situación de vulnerabilidade. **Conseguido de maneira óptima.**
- Reforzar e estimular as capacidades e potencialidades do/a menor, co obxectivo de iniciar un proceso de mellora e crecemento individual e como consecuencia tamén familiar. **Conseguido de maneira óptima no caso dos/as menores e satisfactoria no das familias.**
- Potenciar a integración e interacción dos/as rapaces/ as no seu entorno (Teis).**Conseguido de maneira óptima.**
- Ofrecer un espazo de xogo e interacción social e un servizo de atención controlada aos e ás menores, creando ambientes de participación e diversión. **Conseguido de maneira óptima.**
- Facer seguementos periódicos dos nenos e nenas que acuden ao programa mediante o establecemento de recursos e protocolos de actuación conxuntos cos/as profesionais de referencia. **Conseguido de maneira óptima.**

VALORACIÓN XERAL

Na valoración xeral do desenvolvemento do programa nesta edición, dicir que hai unha serie de cuestións estruturais, que funcionan na práctica positivamente de maneira transversal como:

- ❖ A cohesión da equipa de traballo e a implicación educadoras-plan comunitario porque posibilita o desenvolvemento práctico do programa;
- ❖ As estratexias levadas a cabo no día a día que se trasladan de maneira cambiante (individualizadas e personalizadas) para que as técnicas empregadas faciliten a aparición e o mantemento das condutas dexasables.
- ❖ O propiciar unha relación de confianza que serve de referencia para todas as persoas que participan na actividade como os rapaces e rapazas, as súas familias, as educadoras de referencia e o propio PCT.
- ❖ A realización de actividades complementarias (obradoiros, saídas ao entorno próximo, saída á Balaídos, a Aldán,...) porque supoñen un forte elemento motivador para os nenos e nenas que participan no programa.

O papel que desempeñaron os nenos, nenas e familias participantes de continuidade, foi fundamental no proceso continuado do programa, xa que foron os propios nenos e nenas que comezaron o programa en edicións anteriores os que informaron, apoiaron e integraron aos/ás novas participantes no proceso de aprendizaxe (normas, horarios), ao igual que o fixeron as súas respectivas familias coas novas unidades familiares. Polo tanto (como xa ven ocorrendo nas últimas edicións), foron eles/as os/as que se convertiron en protagonistas e actores da súa propia evolución, fortalecendo e aportando un valor engadido ao programa (quizás o mais significativo) xa que se crea una mediación entre iguais que doutra maneira sería pouco probable que se establecera.

Neste senso, seguindo a evolución experimentada en anos anteriores, as familias deron un paso á fronte e sumáronse aos/ás nenos/as acompañando e apoiando ás de nova incorporación. Nas entradas e saídas evidenciouse unha estreita relación e unha comunicación diaria e continuada, que podendo supoñer unha fonte de desencontros, supuxo, grazas á forte cohesión entre todos e todas participantes do programa, unha vía de resolución de conflitos entre menores e familias en xeral. Houbo algún roce derivado sobre todo do uso das redes sociais por parte dos pequenos e pequenas, solventado moi exitosamente sen maiores dificultades.

A evolución-involución dalgún dos casos voltou a refrendar a necesidade dun traballo coordinado, e mantido no tempo suficiente para que asenten moitos dos avances acadados. Á dificultade da intervención, súmase a precaución que hai que ter no abandono da supervisión dos obxectivos conseguidos pero que ao non estar afianzados son débiles e están verdes, polo que é moi sinxelo que se perdan.

As normas para a resolución das becas de necesidades educativas especiais: relativas á solicitude das propias familias vía online e acompañadas de informes médicos cunha valoración médica ao respecto das necesidades dos/as menores, e a búsqueda por parte da familia do gabinete psicopedagóxico, provocou desigualdade no proceso de adxudicación. Aquelas familias con menos recursos, non eran quen de completar o proceso de solicitude; o que obrigou as educadoras do programa a acompañar o proceso no mes de xullo e setembro. Cubríronse as solicitudes aproveitando os recursos do Plan Comunitario e buscáronse consensuadamente (e a demanda das familias) os gabinetes psicopedagóxicos. Como resultado, aquelas becas que resultaron concedidas iniciáronse cun proceso previo moi valioso, de coñecemento dos/as destinatarios/as por parte das profesionais dos gabinetes. A implicación desde o inicio da familia, colexio e gabinete conseguíulle dar a volta a unha situación que pasou de ser excluínte para as familias con menos recursos, a aproveitamento total e global nos casos das concedidas. Quedaron fora do proceso aquelas que non houbo tempo a cumprir requisitos, por demoras nas citas médicas e /ou pouca implicación da familia/gabinete. As máis preocupantes e urxentes foron acadadas con éxito, non sen atrancos, pero co valioso acompañamento de profesionais da sanidade pública, orientadoras de centros educativos, e informes exhaustivos coa implicación dos gabinetes psicopedagóxicos coñecidos no proceso. Foi un traballo a maiores cun resultado máis que satisfactorio, co aproveitamento total das becas e unha melloría importante moi notoria nos/as pequenos/as valorada por todos/as profesionais implicados/as, as familias e o máis importante os/as propios/as nenos/as.

Completáronse todas as intervencións socioeducativas coa búsqueda adaptada de actividades de ocio e tempo libre para o verán, naqueles casos que precisaban de acción complementarias para o período vacacional.

Mantivéronse e cumpríronse os criterios de calidade que vimos priorizando desde a primeira edición, PARTICIPACIÓN e COORDINACIÓN de todos/as os/as axentes implicados/as (familias, profesionais, servizos, concellería de Benestar Social...), como garantía de efectividade e eficiencia. Isto permitíu, por unha parte adecuar as accións aos fins e obxectivos do programa e, por outra, a optimización dos recursos utilizandoos correcta e equilibradamente e recurrido á avaliación continua e informada como fórmula de mellora continua.

Puntos fortes e puntos febles do programa.

Puntos fortes

- ✓ Os elementos definatorios do programa como a metodoloxía, os criterios de traballo, o traballo en equipa, a coordinación, que fan posible a resistencia do programa.
- ✓ O coñecemento do programa, o afianzamento das relacións e apoio amosado polos Centros Educativos posilita que, a pesares das circunstancias, se realizara o proceso de derivacións e as xuntanzas con axilidade e eficacia facilitando e valorizando o traballo levado a cabo desde o Plan Comunitario.
- ✓ A presenza de rapaces/as de edicións anteriores facilita as novas incorporacións ao programa no total de destinatarios/as. O que posibilita a incorporación inmediata de hábitos, rutinas e normas consensuadas no programa para finalmente ser asimiladas e interiorizadas polo gran grupo. Mesmo as súas familias apoian a participación e posterior integración das novas incorporacións, participando activamente na resolución das posibles dúbidas, xogando un papel fundamental na aceptación da asistencia das novas familias.
- ✓ Aumentou o grao de implicación das familias respecto ao programa, incentivadas por un maior número de contactos e xuntanzas.
- ✓ O coñecemento do contexto global de desenvolvemento dos/as menores desde a óptica familiar, social, escolar, entorno máis próximo...
- ✓ O prestixio e valoración positiva no boca a boca entre os/as destinatarios/as directos/as e indirectos/as, tras 10 edicións, propicia o achegamento de usuarios/as reais e potenciais.
- ✓ A continuidade do persoal de referencia tanto no PCT coma nos diferentes recursos en xeral, propicia e posibilita o coñecemento e dominio do programa por parte dos/as profesionais.

Puntos Febles

- A inestabilidade na temporalización do programa repercute moitísimo no traballo a medio e longo prazo, non só directamente nas liñas de traballo das educadoras do Plan Comunitario, senón directamente nas decisións conxuntas con outros/as profesionais das UTS, os centros educativos, de intervención familiar,...
- A difícil situación económica e social da maioría das familias destinatarias do programa, facendo partícipes das diversas problemáticas derivadas desta situación aos seus/súas fillos/as pese a súa corta idade, o que lles ocasiona preocupacións e altibaixos nas condutas aos/ás máis pequenos/as e ás que evidentemente non saben como facerlle fronte.
- A complexidade e o aumento das dificultades do trato directo coas familias, nos casos nos que interveñen numerosos axentes sociais (educadores/as familiares, psicólogos/as, gabinetes psicopedagóxicos, etc...)
- Segue pendente o traballo no ritmo do gran grupo, habería que conseguir axilizar o tempo da merenda e das valoracións, para poder disfrutar de maior tempo de lecer.
- A carencia de recursos ocasionan enormes dificultades para acudir a actividades de ocio e tempo de lecer.

Propostas de mellora continua

Para presentar propostas fundamentadas e concretas de mellora, contouse coa intervención de todos/as os/as axentes implicados/as co fin de garantir a lexitimidade das propostas, baseándonos ademais nos resultados (cuantitativos e cualitativos) obtidos nas avaliacións.

As propostas foron realizadas metodoloxicamente en base a tres eixos: Reafirmación de acertos, corrección de deficiencias e formulación de novas iniciativas.

- ✚ A complementariedade do programa implica a participación de numerosos/as axentes sociais, póllo que non se pode entender sen a coordinación efectiva de todos eles/as, tentando superar obstáculos que teñen que ver mais con dinámicas estruturais dos servizos que coa propia evolución e tratamento dos casos.
- ✚ É indispensable neste tipo de programa, manter a súa continuidade e estabilidade, adaptándose ás datas do ano escolar.
- ✚ Sería necesario acompañar o proceso de inicio do curso escolar, para evitar e/ou reducir impactos negativos na adquisición de hábitos e/ou rutinas, cara a poder reconducilos naqueles casos que o requiran.
- ✚ O proceso evolutivo dos nenos e nenas non acaba no ano escolar, por iso é fundamental a continuidade con actividades que cubran parte do período vacacional, para garantir a consecución dos obxectivos a medio e longo prazo.
- ✚ Sería desexable realizar acompañamentos na integración de actividades lúdicas e educativas normalizadas. As actividades propostas polos/as propios/as nenos/as deberan obter resposta interna no programa e/ou externa en coordinación cos/as profesionais e/ou recursos existentes no ámbito socioeducativo e familiar desde servizos sociais do Concello de Vigo.
- ✚ Comezar a traballar cos mais pequenos/as implica, necesariamente a participación das súas familias, e estas, para facer fronte as necesidades educativas dos e das fillas, nalgúns casos, precisan unha preparación previa, real e efectiva. Debérase, por tanto, ter en conta para próximas edicións que sen un traballo (socioeducativo) previo a nivel familiar as veces non é pertinente a participación no programa.
- ✚ Para poder traballar e consensuar pautas comportamentais e condutuais dos/as menores e as súas familias, faise necesario un traballo de educación/mediación (cando non hai intervención) familiar cara a facer entender certos comportamentos dos/as nenos/as e adestralos/as nas habilidades para dar as respostas axeitadas a situacións da vida cotiá non comprendidas por ambas partes. Neste senso a escola de nais e pais faise unha ferramenta indispensable para traballar transversalmente coas familias e menores.
- ✚ A calidade da intervención cos/as menores melloraría considerablemente se fose posible realizar máis saídas e actividades fora do entorno coñecido, permitiría a interacción e integración normalizada e normalizadora noutros espazos e con outros membros da comunidade.